

13 “How to be a stable brand from “Franika” and convey important cultural messages. Celement, celement.com.ua/archives/492. Accessed 09 October 2021.

14 “Conscious fashion is a new trend that has conquered UFW 20-21.” Kievvlavst, kievvlavst.com.ua/style/svidoma-modanovij-trend-yakij-pidkoriv-ufw-20-21. Accessed 09 Oct. 2021.

УДК 336.027

doi: 10.15330/apred.2.17.281-287

Мендела Є.М.

СИСТЕМА ЕКОНОМІЧНИХ ВАЖЕЛІВ СТИМУЛЮВАННЯ РАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Прикарпатський національний університет
ім.В.Стефаника,
Міністерство освіти і науки України,
факультет туризму,
кафедра готельно-ресторанної та курортної справи,
вул. Галицька, 201б, м. Івано-Франківськ,
76008, Україна,
тел.: 0342778801,
e-mail: zenjamendela3@ukr.net

Анотація. Сьогодні під природокористуванням розуміють різноманітні форми використання потенціалу природних ресурсів та заходів щодо їх охорони. До них належать: експлуатація та переробка природних ресурсів та їх відновлення, використання та охорона природних умов життя, збереження та відновлення, раціональні зміни екологічного балансу природних систем.

Кожна країна визначає власні природні стандарти на своїй території. Проте останніми роками через посилення транскордонного переміщення різноманітних забруднювачів та національну діяльність, що загрожує всій планеті (вирубка лісів, випробування ядерної зброї, ядерна експансія тощо), все більше уваги приділяється підписанню міжнародних конвенцій про методи і норми природокористування.

У нашій державі на тлі економічних проблем, певних проблем продовольчого й житлового забезпечення, дефіциту товарів проблема комплексного й кардинального екологічного оздоровлення постійно відкладається, не вирішується проблема раціонального природокористування, а кількість аварійних ситуацій збільшується.

Досвід розвинених країн світу показав, що могутність держави визначається перш за все високим рівнем культури і технологій, в тому числі - культури природокористування. Цей же досвід, а також досвід вітчизняного господарювання переконують, що рухатися далі шляхом старого економічного розвитку неможливо, потрібна нова концепція природокористування.

Подальший неконтрольований, некерований розвиток людської діяльності може мати катастрофічні наслідки для життя всієї планети. Тому основним завданням економіки природокористування є вивчення найкращих варіантів адаптації глобальної соціально-економічної системи до змін, що відбуваються в біосфері, визначення оптимальних антропогенних навантажень на природне середовище з використанням усіх можливих економічних стимулів. Ця наука має розробити основні принципи дії цих стимулів.

Метою цієї статті є дослідження раціонального використання економічних важелів, формулювання основних засад екологічної безпеки та економічного розвитку країни, удосконалення механізму сплати екологічного податку.

Під час написання статті використовувалися емпіричні, теоретичні методи дослідження, метод моделювання та синтезу.

Результатом дослідження є висвітлення проблемних екологічних питань щодо справляння екологічного податку й формулювання пропозицій щодо удосконалення оподаткування для досягнення гармонійних відносин між суспільством і природою, збереження навколишнього природного середовища.

Наукова новизна статті полягає в тому, що в ній аналізується вплив зниження факторів забруднення навколишнього середовища на здоров'я населення, що досягається шляхом удосконалення національної системи природокористування

Практична значущість полягає в пропозиції удосконалення оподаткування для досягнення гармонійних відносин між суспільством і природою та збереженням навколишнього природного середовища.

Ключові слова: природокористування, природні ресурси, податки, платежі, екологізація, забруднення, скиди, модернізація.

Mendela Ye.M.

SYSTEM OF ECONOMIC LEVERS OF STIMULATION OF RATIONAL NATURE MANAGEMENT

Vasyl Stefanyk Precarpathian national university,
Ministry of Education and Science of Ukraine,
Faculty of Tourism,
Chair of Hotel-Restaurant and Resort Business,
Galycka str., 201 b, Ivano-Frankivsk,
76008, Ukraine,
tel.: 0342778801,
e-mail: zenjamendela3@ukr.net

Abstract. Today, nature management is understood as various forms of using the potential of natural resources and measures for their protection. These include: exploitation and processing of natural resources and their restoration, use and protection of natural living conditions, conservation and restoration, rational changes in the ecological balance of natural systems.

Each country sets its own natural standards in its territory. However, in recent years, due to increased transboundary movements of various pollutants and national activities that threaten the entire planet (deforestation, nuclear weapons testing, nuclear expansion, etc.), more and more attention is paid to the signing of international conventions on methods and standards.

In our state against the background of economic problems, certain problems of food and housing, shortage of goods the problem of complex and cardinal ecological improvement is constantly postponed, the problem of rational nature management is not solved, and the number of emergencies increases.

The experience of developed countries has shown that the power of the state is determined primarily by the high level of culture and technology, including - the culture of nature. The same experience, as well as the experience of domestic management convince that it is impossible to move further along the old economic development, a new concept of nature management is needed.

Further uncontrolled, uncontrolled development of human activity can have catastrophic consequences for the life of the entire planet. Therefore, the main task of the economics of nature is to study the best options for adapting the global socio-economic system to changes in the biosphere, to determine the optimal anthropogenic pressures on the environment using all possible economic incentives. This science must develop the basic principles of action of these incentives.

The purpose of this article is to study the rational use of natural economic levers, to formulate the basic principles of environmental security and economic development of the country, to improve the mechanism of payment of environmental tax.

Empirical, theoretical research methods, modeling and synthesis methods were used during the writing of the article.

The result is the coverage of problematic environmental issues related to the collection of environmental tax and the formulation of proposals to improve taxation to achieve a harmonious relationship between society and nature and the preservation of the natural environment.

The scientific novelty of the article is that it analyzes the impact of reducing environmental pollution factors on public health, which is achieved by improving the national system of nature management.

Practical significance - the possibility of improving taxation to achieve a harmonious relationship between society and nature and the preservation of the natural environment is considered.

Key words: nature management, natural resources, taxes, payments, greening, pollution, discharges, modernization.

Вступ. З розвитком суспільства відбуваються значні зміни у практиці природокористування та один за одним збільшується ступінь перетворень навколишнього середовища. З одного боку, почав посилюватися обмін енергії і матеріалів природи, які використовуються виробництвом. З іншого - погіршуються природні умови життя населення, порушується баланс живих організмів між компонентами природи. З огляду на те, виникає необхідність по-новому підійти до всієї практики користування природно-ресурсного потенціалу. Постає питання про інноваційне взаємовідношення політичних та економічних механізмів регулювання природокористування.

Для усунення негативних проявів у сфері природокористування виступає негайна потреба в перегляді існуючої системи застосування природних ресурсів, яка б ґрунтувалась на досягненні компромісу між соціальними, економічними та екологічними потребами суспільства. Альтернативне розв'язання: використання комплексного природокористування, яке можливе виключно при умовах сталого розвитку і впровадженні екологічно орієнтованої економіки.

Екологічне оподаткування є одним з основних інструментів екологічної політики держави, що має економічний характер та широко застосовується в міжнародній практиці. Найефективнішим економічним важелем є платежі й податки за забруднення і використання природних ресурсів.

Питання екологічного оподаткування є об'єктом численних досліджень та публікацій.

Зокрема, Матвійчук В. К писав, що виникнення загрози знищення всього живого поставило нас перед необхідністю виявлення точок розумного зіткнення з навколишнім природним середовищем, досягнення балансу між потребами людини, суспільства і можливостями [4].

Як відзначає Новицька Н.В., для дослідження рівня зниження навантаження на навколишнє природне середовище, а також змін його стану внаслідок дії екологічного оподаткування, необхідно пристосувати до вітчизняних реалій модель казуальності активної економічної діяльності, навколишнього природного середовища та суспільства [6].

К. І. Швабій визначає, що вплив глобалізації на податкову систему відбувається за різними напрямками й у різних сферах [9].

О.О. Веклич дослідив, що існуюча система екологічних податків, хоча і зазнала нещодавно суттєвих реформаційних змін, втім, за своїми якостями та функціональним змістом не відповідає критеріям екологічної, фіскальної й адміністративної ефективності [1]. Не зважаючи на значні дослідження у цьому напрямку, проблеми стимулювання раціонального природокористування залишаються актуальними і потребують подальшого вивчення.

Постановка завдання. Мета даної статті – дослідити економічні важелі раціонального природокористування; сформулювати основні засади розвитку

екологічно безпечної економіки країни; удосконалити механізм сплати екологічного податку.

Під час написання статті використовувалися емпіричні, теоретичні методи дослідження, метод моделювання та синтезу.

Результати. З метою досягнення цілей екологічної політики науковці розрізняють три важелі економіки: адміністративне регулювання, фінансово-економічне регулювання, заходи переконання та інформації [5]. Усі важелі взаємопов'язані та взаємозалежні. Адміністративне регулювання впливає на поведінку забруднювача через нормативно-правові механізми шляхом заборон, обмежень, технологічних стандартів, квот тощо.

Економічні важелі управління економікою є невід'ємною частиною господарського механізму [3]. Вони допомагають змінювати стан об'єкта, здійснювати повороти для досягнення певних економічних результатів та використовуються для регулювання економіки як на макрорівні, так і на мікрорівні. Економічні важелі регулювання охорони навколишнього природного середовища або примушують (наприклад, податки, штрафи), або спонукають (наприклад, податкові пільги) суб'єктів господарювання дотримуватись екологічних вимог, спрямовуючи їх на здійснення ресурсозберігаючих заходів і раціональне природокористування. Тому правильна комбінація інструментів регулювання охорони навколишнього природного середовища спонукає не лише господарюючих суб'єктів до здійснення природоохоронних заходів, а й дає можливість використовувати недержавні фінансові джерела інвестування природокористування, що є дуже актуальним в умовах дефіциту Державного бюджету та економічної кризи.

Система економічних важелів – це платежі й податки за забруднення і використання природних ресурсів. Рівень платежу має відповідати соціально-економічній шкоді заподіяній забрудненням будь-якому природному ресурсу або вартості екологічного оздоровлення природного об'єкта. Податки за забруднення і ресурсні платежі ефективні тим, що система економічних важелів і стимулів надає значної свободи вибору стратегій поєднання ступенів очищення і плати за остаточний викид (скид), що дає підставу мінімізувати витрати переведенням зовнішнього чинника забруднення у внутрішню статтю екологічних витрат. Якщо екологічні витрати незначні, то забруднювач може значно зменшити скиди замість того, щоб платити податок. Теоретично він скоротить їх до оптимального рівня, коли витрати на додаткову очистку стають рівними платіжній нормі плати за забруднення [2].

Податки, які зазвичай встановлюються на конкретні технології, види продукції, виробництво яких повинно обмежуватися, а також встановлюються тоді, коли утилізація відходів виробництва і споживання будь-якої продукції вимагає певних витрат є спеціальними.

Екологічний податок має такі функції:

- перша - функція регулююча, саме вона вважається основною, вона закладає ідеологію екологічного податку і полягає у забезпеченні можливості державного стимулювання або дестимулювання на певні сфери життєдіяльності, зокрема на рівень техногенного навантаження;

- фіскальна - призначена для акумуляції коштів на відновлення ресурсів, що використовуються;

- контрольна - призначена для контролю викидів забруднюючих речовин.

В Україні природоохоронні функції також опосередковано виконують рентна плата та деякі види акцизного податку.

Схематично функції екологічного податку зображено на рис. 1.

Рис.1. Функції екологічного податку [7].
Fig.1. Functions of the ecological tax [7].

Таким чином, головною функцією екологічного податку є регулююча. Дана функція також проявляється у такому:

- узгодженні розміру прибутків і фондів матеріального заохочення з ефективністю природоохоронної діяльності на підприємствах - забруднювачах;
- спонуканні підприємств до зниження збитків (а отже, і негативного техногенного навантаження на природне середовище) шляхом ефективного освоєння коштів на спорудження і обслуговування природоохоронних об'єктів, на придбання обладнання та приладів по знешкодженню забруднюючих речовин.

Удосконалення механізму сплати екологічного податку з метою встановлення відповідності його величини витратам із запобігання шкідливому впливу на навколишнє середовище здійснюється з урахуванням рівня технічного розвитку і технологій шляхом [7]:

- розширення бази податку в результаті включення до неї зборів на викиди у атмосферу, що утворюються внаслідок діяльності суб'єктів господарювання та/або зберігаються понад установлений строк, екологічно небезпечної продукції виробництво, зберігання, транспортування і споживання якої негативно впливає на навколишнє природне середовище та здоров'я населення;
- збільшення розміру податку за розміщення відходів з метою розв'язання проблеми їх нагромадження та переробки тощо.

Економічне стимулювання природоохоронної діяльності не обмежується тільки примусовими методами: важливу роль відіграє політика надання певних пільг та економічної допомоги підприємствам, які здійснюють боротьбу з забрудненням. Набуває розвитку ринковий механізм природоохоронної діяльності, який передбачає застосування екологічних субсидій, позик, податків, зборів, штрафів, кредитів і квот,

пов'язаних з викидами шкідливих речовин. Вони дають змогу розподіляти фінансові ресурси і накопичувати їх на державних рахунках або в спеціальних фондах.

Платежі користувачів на покриття адміністративних витрат містять плату за одержання дозволу або ліцензій та інші номінальні платежі, що пропорційні розмірові скидів, які покривають витрати на видачу дозволів або ліцензій. Ці платежі в цілому менші, ніж платежі за забруднення, і мають обмежений вплив на рівень на рівень скидів підприємств. Зазвичай їх визначають як збір за видачу ліцензій.

Функція екологічного податку, яка залежить від розміру ставки податку, який визначається з огляду на кількість та якість викинутих, скинутих або розміщених забруднюючих речовин називається стимулююча [8].

Податкові пільги можуть реалізовуватися у вигляді різноманітних форм звільнення від сплати екологічного податку, зниження податкової ставки, прискореної амортизації у тому разі, коли підприємство виконує всі функції для збереження природного середовища, які на нього покладені.

Висновки. Здатність України надавати фінансові кошти для реалізації стратегії керування природоохоронною діяльністю буде в значній мірі залежати насамперед від того, що може бути зроблено в рамках існуючої організаційно-правової структури фінансування природоохоронних заходів. Тому чітке уявлення про існуючу організаційно-правову структуру фінансування природоохоронних заходів є важливим кроком у процесі розробки необхідних економічних важелів підтримки та реалізації стратегії раціонального природокористування.

Для розв'язання основних проблем із охорони навколишнього природного середовища з використанням ефективних економічних важелів регулювання варто насамперед:

- негайно переглянути всі критерії та механізми планування витрат на охорону навколишнього природного середовища відповідно до вимог природоохоронного законодавства на макро-, мезо- та мікрорівнях;

- визначити граничну межу витрат бюджету всіх рівнів на охорону навколишнього природного середовища, яка не повинна бути нижча, ніж сума ресурсних надходжень до бюджету;

- значно розширити торгівлю квотами на викиди. Підприємствам, потенційним заруднювачам докільля, пропонується придбати квоту на викиди певного обсягу шкідливих речовин. Якщо підприємство не використало квоту в повному обсязі, то можна продати своє право на забруднення іншому, яке перевищило свій ліміт викидів. При цьому кошти від такого адміністративного заходу підприємство повинно використовувати лише для відновлення навколишнього природного середовища;

- встановлювати розміри економічних санкцій із таким розрахунком, щоб підприємству було б вигідніше переходити на екологічнобезпечні, ресурсо- й енергозберігаючі технології, ніж далі продовжувати забруднювати навколишнє середовище.

1. Веклич О.О. Засади уніфікації структури вітчизняного екологічного оподаткування відповідно до класифікаційних стандартів Євростату. *Фінанси України*. 2016. С. 31—50.
2. Галушкіна Т.П. Економіка природокористування. Навчальний посібник. Харків: Бурун Книга, 2009. 480с.
3. Закон України ``Про захист економічної конкуренції``. URL: <http://www.zakony.com.ua/econom.html?catid=48934> (дата звернення: 25.10.21).
4. Матвійчук В. К., Чугаєнко Ю. О., Савенков О. І. Екологічна політика в системі державного управління національним господарством : Монографія. К.: Національна академія управління, 2013. 198 с.
5. Міністерство Фінансів України URL: <http://www.minfin.gov.ua> (дата звернення: 23.10.21).

6. Новицька Н. Сутність і суспільне призначення екологічного оподаткування. *Світ фінансів*. № 3 (48). 2016. С. 62—73.
7. РОЗДІЛ VIII. ЕКОЛОГІЧНИЙ ПОДАТОК. URL: <http://www.minfin.gov.ua> (дата звернення 24.10.21).
8. Сагайдак І.С., Цимбалюк С.Я. Екологічний податок в контексті витрат на природоохоронні заходи. Управління публічними фінансами та проблеми забезпечення національної економічної безпеки: зб. тез Міжнар. податкового конгресу, 3 грудня 2020 р., м. Ірпінь / Унт держ. фіскальної служби України. Ірпінь, 2020. С. 908 – 911. (Серія ``Податкова та митна справа в Україні``; т. 163). URL: http://ir.nusta.edu.ua/bitstream/123456789/6554/1/6726_IR.pdf (дата звернення: 25.10.2021).
9. Швабій К. І. Вплив глобалізації на систему оподаткування та податкову політику України. *Стратег. Пріоритети*. 2009. №1(10). С. 137 – 144.

References

1. Veklich, O.O. “Principles of unification of the structure of domestic environmental taxation in accordance with the classification standards of Eurostat.” *Finance of Ukraine*, 2016, pp. 31—50.
2. Galushkina, T.P. *Economics of nature management*. Kharkiv, Burun Book, 2009.
3. On Protection of Economic Competition. Law of Ukraine. Laws, www.laws.com.ua/econom.html?catid=48934. Accessed 25 Oct. 21.
4. Matviychuk, V.K., Chugaenko, Y.O., and O.I. Savenkov *Ecological policy in the system of state management of the national economy*. Kyiv, National Academy of Management, 2013.
5. Ministry of Finance of Ukraine, www.minfin.gov.ua. Accessed 23 Oct. 21.
6. Novytska, N. “The essence and social purpose of environmental taxation.” *The world of finance*, no. 3 (48), 2016, pp. 62—73.
7. SECTION VIII. ENVIRONMENTAL TAX. Minfin, www.minfin.gov.ua. Accessed 24 Oct.21.
8. Sagaidak, I.S., and S.Ya.Tsymbalyuk. “Environmental tax in the context of environmental expenditures.” *Management of public finances and problems of ensuring national economic security: coll. thesis International. of the Tax Congress, December 3, 2020, Irpin*. Irpen, Unt state. fiscal service of Ukraine, 2020, pp. 908—911, ir.nusta.edu.ua/bitstream/123456789/6554/1/6726_IR.pdf Accessed 25 Oct.2021.
9. Shvabiy, K.I. “The impact of globalization on the taxation system and tax policy of Ukraine KI.” *Strategist. Priorities*, no.1 (10), 2009, pp. 137 - 144.

УДК 658:005

doi: 10.15330/apred.2.17.287-296

Станьковська І.М.¹, Кочкодан В.Б.², Дроздовська Е.³

УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПЕРСОНАЛУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО НАФТОГАЗОВОГО РОДОВИЩА

¹Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу,
Міністерство освіти і науки України,
кафедра менеджменту та адміністрування,
вул. Карпатська, 15, м. Івано-Франківськ,
76019, Україна,
тел.: 0667776777,
e-mail: irinastankovska@i.ua
ORCID ID: 0000-0001-7298-4449

²Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу,
Міністерство освіти і науки України,
кафедра менеджменту та адміністрування,
вул. Карпатська, 15, м. Івано-Франківськ,
76019, Україна,
тел.: 0508004505,